

17. Barko, V. I., Boyko, O. V., Irkhin, Yu. B. et al (2008) Formuvannya liderstva i prykhyl'nosti do zdorovoho sposobu zhyttya u viys'kovosluzhbovtziv i pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv Ukrainy [Formation of leadership and commitment to a healthy lifestyle in servicemen and law enforcement officers of Ukraine] : navch. posibnyk. Kyiv : K.I.S., 200 p. [in Ukr.].
18. Amosov, M. M. (2003) Éntsyklopedyya Amosova: alhorytm zdorov'ya [Encyclopedia by Amosov: the health algorithm]. Moscow : OOO «Izd. AST», 463 p. [in Russ.].
19. Kevkalo, T. H., Poliyenko, O. A., Hodun, N. I. (2006) Doslidzhennya tsinnisno-motyvatsiynykh ustanovok studentiv vyshchoho pedahohichnoho navchal'noho zakladu [Research of value-motivational attitudes of students of higher pedagogical educational institution]. *Problemy osvity*. Kyiv : In-t innovatsiynykh tekhnolohiy i zmistu osvity, Issue 48, pp. 53–57. [in Ukr.].
20. Horashchuk, V. P. (2006) Formuvannya kul'tury zdorov'ya ditey ta uchniv'skoyi molodi zasobamy masovoyi informatsiyi [Formation of a culture of health of children and youth through the media]. *Problemy osvity: nauk.- metod. zb.* Kyiv : IITZO, Vyp. 49, pp. 48–52. [in Ukr.].
21. Boychuk, Yu. D., Turchynov, A. V. (2015) Sutnist' zdorov'ya zberezhuval'noyi kompetentnosti [The essence of health conservation competence]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoyi osvity*, issue. 48/49. Kharkiv : UIPA, pp. 180–186. [in Ukr.].
22. Boychenko. T. Ye. (2008) Zdorov'yazberihayucha kompetentnist' yak klyuchova osvity Ukrainy [Health-preserving competence as a key education in Ukraine]. *Osnovy zdorov'ya i fizychnoyi kul'tury*. № 11/12, pp. 6-7. [in Ukr.].
23. Yurydychna entsyklopediya [Legal Encyclopedia] : V 6 t. / redkol.: YU.S. Shemshuchenko (vidp. red.) ta in. Kyiv : Ukr. entsykl., 2002. Vol. 4: N-P. 720 p.: il. [in Ukr.].

ABSTRACT

At present, the need for harmonious physical, mental and spiritual development of young people, their socialization as an individual is a prerequisite for the formation of a healthy nation, the revival of rich cultural and historical experience and traditions of national education. Physically, mentally and spiritually healthy young people strive for something new, better for themselves and for society. Therefore, it is at a young age that motivation is forming optimal behavior and high culture, understanding its expediency and necessity for the development of strengthening and maintaining one's own health should be instilled and nurtured.

The state of health of the population of any country is a key factor in its socio-economic development, because it determines the state of human resources and, consequently, human resources, investors, employers and other participants in economic relations. Health is one of the greatest values of a person, the key to his well-being, happiness and longevity.

Keywords: health, behavior, culture, alcohol, drugs, smoking, social conditions, diseases, lifestyle.

УДК 343.98

DOI: 10.31733/2078-3566-2021-6-313-321

Віталій АРЕШОНКОВ[©]

доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
(Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна)

МЕТОДОЛОГІЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У статті розглянуто одне з важливих для теорії криміналістики та судової експертології питання – питання методології досліджень, які проводяться під час розслідування кримінальних правопорушень для отримання орієнтувальної та доказової інформації. Наголошено на тому, що поняття «методологія» у криміналістиці та судовій експертології, на відміну від понять «методика» та «метод», на сьогодні не має чітких меж та однозначного змісту. На основі опрацювання наукових поглядів стосовно загальних уявлень на методологію науки та методологію у сфері криміналістики, судової експертології сформульовано поняття криміналістичних (техніко-криміналістичних) досліджень, під якими необхідно розуміти вчення про методи техніко-криміналістичного дослідження та сукупність техніко-криміналістичних інструментів вивчення матеріальних об'єктів з

© В. Арешонков, 2021

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1776-1220>

arshonkov@i.ua

метою отримання орієнтувальної або доказової інформації про обставини вчинення кримінального правопорушення. Також зазначено щодо некоректності змішування теорії та методології дослідження, оскільки вказані категорії мають різне змістовне наповнення та навантаження. Відповідно ці категорії мають використовуватися для позначення різних явищ. Окрім того, виділено п'ять рівнів методології криміналістичних досліджень (філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий, конкретно-галузевий та рівень методів і методик конкретного дослідження), а також розкрито зміст кожного з них. Також зроблено висновок, що перші три рівні методології є однаковими для усіх криміналістичних досліджень, і лише на четвертому рівні методологія підлягає диференціації залежно від конкретного об'єкта, що потребує вивчення під час реалізації конкретного техніко-криміналістичного дослідження. Відповідно загальність перших трьох рівнів для всіх різновидів техніко-криміналістичних досліджень є одним із факторів обґрунтування технології досліджень цієї категорії.

Ключові слова: криміналістична техніка, судова експертологія, криміналістичні дослідження, методологія досліджень, методика досліджень.

Постановка проблеми. Будь-яка діяльність, що спрямована на отримання знання, потребує розробленої методології. Не є винятком і діяльність, спрямована на одержання нового знання для потреб криміналістичної теорії та практики розслідування кримінальних правопорушень, яка полягає у проведенні криміналістичних (техніко-криміналістичних) досліджень або ж досліджень, передбачених таким розділом криміналістики, як криміналістична техніка. Саме методологія є підґрунтям та фундаментом для визначення напрямів вивчення техніко-криміналістичних досліджень та їх безпосереднього проведення.

Водночас на сьогодні питання методології є доволі складним і неоднозначним явищем, адже в різних джерелах трактується по-різному. Можна констатувати, що на цей час наукою не вироблено єдиного розуміння щодо методології дослідження як загалом, так і досліджень, пов'язаних з розділом криміналістики «криміналістична техніка», зокрема. Поняття «методологія» у криміналістиці та судовій експертології, на відміну від понять «методика» та «метод», сьогодні не має чітких меж та однозначного змісту, відповідно потребує свого визначення та деталізації.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Різним аспектам проблематики, пов'язаної з методологією криміналістичних досліджень, присвячені роботи Т. Авер'янової, Р. Белкіна, А. Вінберга, І. Ієрусалимова, А. Іщенко, Н. Клименко, В. Колдіна, І. Пирога, Е. Сімакової-Єфремян, В. Шепітька, М. Щербаковського та багатьох інших авторів.

Аналіз наукових праць наведених авторів свідчить, що вітчизняними та зарубіжними вченими досить детально висвітлені різноманітні аспекти методології окремих різновидів криміналістичних досліджень, особливо судових експертиз. Водночас питання визначення методології техніко-криміналістичних досліджень як цілісної технології поки що не знайшли свого відображення.

Метою статті є формулювання поняття методології техніко-криміналістичних досліджень, які пов'язані з розділом криміналістики «криміналістична техніка» та утворюють цілісну технологію, а також визначення рівнів й елементів методології таких досліджень.

Виклад основного матеріалу. Для визначення методології техніко-криміналістичних досліджень необхідно опрацювати наукові погляди стосовно загальних уявлень на методологію науки та методологію у сфері криміналістики, судової експертології.

О. Літвінова зазначає, що більшість сучасних вчених указують на полізначність цього поняття та дають, як правило, декілька визначень методології залежно від рівня наукового підходу та конкретного контексту дослідження. Вчена наголошує, що методологія є частиною науки, особливим теоретичним утворенням [1, с. 74–75].

А. Вінберг та Н. Малаховська методологію розглядають як сукупність прийомів, що застосовуються в науці, і як вчення про наукове пізнання [2, с. 51].

Аналогічний підхід використовує В. Зеленецький під час визначення методології боротьби зі злочинністю. Як зазначає вчений, остання являє собою, з одного боку, вчення про методи пізнання злочинності і конкретних злочинів, їх причин та сприятливих їм умов, а з іншого боку – систему принципів практичного застосування методів боротьби з цими явищами на основі конкретних методик за допомогою відповідних методико-технічних (або техніко-методичних) прийомів [3, с. 405].

Т. Авер'янова зазначає, що методологія конкретної сфери наукового знання,

конкретної окремої науки не зводиться до системи методів дослідження, що використовуються в цій науці. Ототожнення методології з системою методів означає спрощений, чисто прагматичний підхід до розкриття цього поняття. Методологія – це теоретичне знання, певним способом систематизоване, тобто система ідей, а не просто способів дослідження. Водночас неправильно вважати, що оскільки методологія – це система ідей, то методи дослідження не мають до неї стосунку. Це інша, не менш помилкова крайність, в розумінні сутності методології. Вчення про методи пізнання, у тому числі і про методи формування теоретичних конструкцій, самих теорій – складовий елемент методології [4, с. 78–79].

Отже, науковці методологію дослідження переважно визначають через вчення (систему ідей, принципів, теорій, парадигм, концепцій, категоріально-понятійний апарат) про методи дослідження та сукупність інструментів (підходів, прийомів, методів, способів, засобів) наукового (теоретичного) та практичного пізнання.

У фаховій літературі зауважується про те, що залишається незрозумілим, як методологія, будучи частиною науки, може містити в собі поняття з двох діаметрально протилежних сфер: галузі знань, куди належать норми, принципи, методи, методики, теорії, та світу практичної або наукової діяльності, до якої належать способи дії чи система дій, які застосовуються під час виконання якоїсь роботи [1, с. 77].

На наше переконання, таке об'єднання понять у змісті методології є цілком прийнятним з огляду на її теоретичне та практичне значення для дослідження різноманітних явищ природи. Багатогранність методології може проявлятися через різні підходи до визначення її змістовного наповнення. Саме у вищезгаданих наукових поглядах одночасно відображається вузький та широкий підхід до розуміння сутності методології дослідження. Визначення методології як теоретичного вчення відповідає широкому підходу до методології пізнання, проте розгляд методології як сукупності інструментів дослідження виражає вузький підхід до методології дослідження.

Незважаючи на виділення різних підходів до доктринального визначення методології наукового пізнання, змістовне наповнення методології не може містити абсолютно всі інструменти вивчення певного явища. Визначення змісту методології спрямоване на формування загального уявлення про методи наукового пізнання. Але останні можуть трансформуватися та конкретизуватися у перебігу певного дослідження.

Н. Оніщенко справедливо відзначає, що методологія науки здатна виокремити загальні принципи ефективної пізнавальної діяльності, але не може передбачати всі шляхи пізнання об'єкта, що досліджується. Методологія виробляє загальні підходи і принципи, але не є «рецептурою» і «технологією» отримання нового знання. Корисне функціонування методології в конкретних сферах пізнавальної діяльності виражається в критичному аналізі можливих варіантів вирішення проблеми і дискредитації антинаукових шляхів дослідження [5, с. 10–11]. Дійсно, не може бути універсального методологічного шляху для якісного опрацювання будь-якого об'єкта пізнання. Завдання методології полягає у тому, щоб визначити загальні засади наукового пізнання, методологічні підходи та способи можуть змінюватися та корегуватися під час наукового дослідження.

Водночас навіть загальні уявлення про шляхи наукового опрацювання різномісних явищ є значущими для дослідницької діяльності, методологічні підходи та засоби полегшують наукову роботу дослідника, дають змогу сконцентруватися безпосередньо на вивченні конкретного об'єкта. Тому визначення методології дослідження, зокрема техніко-криміналістичного, є необхідним і важливим.

Визнаючи загальний характер методології, ми переконані, що останню не варто ототожнювати з теорією. Водночас у літературі наявні позиції, які можуть демонструвати протилежне.

Зокрема, А. Сапун ототожнює методологію та теорію, зазначаючи про те, що впродовж останніх років з'явилася низка фундаментальних праць, присвячених методологічним питанням криміналістичної науки, її загальній теорії [6, с. 113].

І. Ієрусалимов вважає, що функціональне призначення теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності (спеціальної правової теорії) у тому, що вона має бути не лише теорією пізнання дійсності, а й одночасно теорією і методологією безпосередньо практичної діяльності [7, с. 218].

Іншого погляду дотримується Д. Лозовський, який вважає, що не всі положення, включені в загальну теорію, мають методологічне значення (навіть у широкому сенсі).

Наприклад, не зрозуміло, яке методологічне значення має вчення про розшук або деякі положення криміналістичної систематики (класифікація папілярних візерунків або ознак почерку), які на сьогодні відносять до складу загальної теорії (на правах окремих теорій) [8, с. 72].

Уявляється, що некоректним є змішування теорії та методології дослідження. Ці категорії мають використовуватися для позначення різних явищ. Відповідно вказані категорії мають різне змістовне наповнення та навантаження.

В. Колдін слушно зауважує про те, що змішування теоретичного (аналіз структури об'єкта) та методологічного (оптимізація діяльності) підходів неминуче будуть породжувати нерозв'язні суперечності. На зміну наукознавчої концепції криміналістики, що ототожнює її теорію та методологію всередині розроблюваних нею закономірностей і систем знань, повинна прийти системно-діяльнісна концепція [9, с. 16–18].

Ми повністю погоджуємося з вченим щодо проблемності змішування теорії та методології. Оскільки в них неоднакове функціональне призначення. Якщо перша дає уявлення про стан та результати проведених досліджень, то друга пов'язана з інструментарієм (методами, способами, засобами) дослідження. Різна змістова характеристика теорії та методології зумовлює неправильність їх ототожнення в науковій літературі.

Методологія дослідження як вузькому, так у широкому розумінні має визначитися з урахуванням діяльнісної спрямованості дослідження, тобто через систему ідей, принципів, парадигм, концепцій, підходів, прийомів, методів, способів, засобів, категоріально-понятійний апарат, що пов'язані з перебігом теоретичного або практичного дослідження.

Щодо наявних рівнів методології, то науковці загалом виокремлюють їх від двох до чотирьох. Зокрема, Н. Оніщенко наголошує, що в ієрархічному плані під час класифікації у структурі методології можуть бути виділені три рівні: філософський; загальнонауковий; спеціально-науковий, що є найбільш науково обґрунтованим і необхідним саме для наукового пізнання. Філософський рівень методології близький до проблем гносеології (епістемології, теорії пізнання, вчення про пізнання). Загальний рівень методології – специфічний синтез спеціально-наукового знання і філософського знання. Спеціально-науковий рівень методології є, зі свого боку, синтезом загальнонаукової методології та системи знань відповідної окремої (приватної) науки (наприклад, запроваджуються поняття «методологія права», «методологія моралі», «методологічні проблеми порівняльного правознавства», «методологічні проблеми філософії права» тощо) [5, с. 11].

Н. Кліменко зазначає, що загальна схема рівнів методології містить: вищий рівень, що базується на філософській методології, змістом якої є загальні принципи пізнання і категорій науки в цілому; рівень загальнонаукових принципів і форм дослідження; конкретно-наукову методологію, тобто сукупність методів, принципів дослідження і процедур, що застосовуються в тій чи іншій спеціальній науковій дисципліні; методику і техніку дослідження, тобто набір процедур, що забезпечують отримання єдиноподібного і достовірного емпіричного матеріалу і його первинну обробку, після якої він може включатися в наявне знання [10, с. 29].

Беручи за основу більш структуровану методологію за чотирма рівнями, необхідно вказати, що перший і другий рівні – філософський і загальнонауковий – є однаковими за змістом та охоплюють відомі філософські та загальнонаукові методи наукового пізнання. Тому в контексті нашого дослідження ми зупинимося на більш спеціальному – конкретно-науковому рівні методології.

В. Колдін зазначає, що спеціальна методологія криміналістики та судової експертизи є методологічним рівнем її загальної системи, що синтезує методологічний потенціал філософського, загальнонаукового та окремо-наукового рівнів з методами та засобами, які вироблені самою криміналістикою з метою створення методик і технологій вирішення типових криміналістичних та судово-експертних завдань [9, с. 17].

Е. Сімакова-Єфремян зазначає, що процеси інтеграції, що відбуваються в судовій експертизі, чітко позначаються на її методології, що дає змогу розробляти теоретичні основи створення нових видів експертиз. За походженням ці методи можуть бути математичними, механічними, медичними, біологічними, фізичними, хімічними тощо, але в процесі їх використання з метою вирішення завдань судової експертизи вони

трансформуються в методи саме судової експертизи, тобто в кінцевому результаті переростають у спеціальні методи, притаманні тільки судовій експертизі, – методика експертного дослідження [11, с. 234].

На зв'язок діалектичного методу та методології криміналістики та судової експертизи вказує В. Коновалова. Вчена відмічає, що дослідження проблеми діалектичного методу та його взаємозв'язку з методами галузевих наук є важливим для формування їх методологічних основ. Зокрема, на такий взаємозв'язок авторка пропонує звернути увагу науковцям у сфері криміналістики та судової експертизи [12, с. 62].

Не можна не погодитись з авторами у тому, що методологія криміналістики та судово-експертного дослідження є окремим спеціальним конкретно науковим рівнем методології, що зумовлюється філософським та загальнонауковим рівнями методології. Водночас конкретно науковий рівень методології не можна ототожнювати з конкретними експертними методиками, які утворюють окремий методологічний рівень.

У криміналістичній літературі зазначається про дві частини методології судової експертизи, а саме: вчення про власне наукові методи теорії та вчення про методи експертної практичної діяльності, що розроблюються на підставі цієї теорії. Важливість цієї теорії визначається як її методологічною, так і практичною значущістю. Як вчення про методи теорії вона слугує інструментом її розвитку, самопізнання; звернена до експертної практики – являє собою «продукт» цієї науки, інструментарій практичної експертної діяльності [4, с. 80].

Н. Клименко вказує, що методологічна роль загальної теорії судової експертизи як концептуального засобу пізнання базується на широкому розумінні методології науки, що містить не тільки методологію дослідження, а й методологію наукового пізнання в цілому. Методологія наукового дослідження становить лише частину методології пізнання, хоч і найбільш актуальну як з теоретичного, так і з практичного погляду [10, с. 29].

Е. Сімакова-Єфремян наголошує, що сучасна реальність довела, що недостатньо зводити методологічні принципи судово-експертного пізнання до механічного оперування окремими поняттями або категоріями загальної теорії судової експертизи і формулювати на цій основі наукові рекомендації щодо удосконалення її функцій і структури. Та чи інша методологічна позиція може бути адекватно оцінена лише за умови, що певні методологічні посилки перетворюються на реальні методики експертного дослідження [11, с. 233].

На нашу думку, методологія судової експертизи може і повинна використовуватися як методологічна основа для розроблення конкретних методів та методик проведення такого конкретного техніко-криміналістичного дослідження, як окрема криміналістична експертиза в кримінальному провадженні. Конкретно-науковий рівень методології, яким є методологія судової експертизи, є тим загальним методологічним фундаментом, що мають використовувати суб'єкти конкретних техніко-криміналістичних досліджень. Водночас методологію судової експертизи, що репрезентує загальний характер, не можна повністю ототожнювати з конкретними методами та методиками, які застосовуються для вивчення конкретного об'єкта у межах певного техніко-криміналістичного дослідження.

Окрім методології судової експертизи, в літературі звертається увага на методологічну роль криміналістики. В. Колдін справедливо зазначає про те, що станом на сьогодні криміналістика з вузькоспеціальної галузі знання, що обслуговує діяльність щодо розкриття та розслідування злочинів, перетворилася на науку методологічного рівня, яка досліджує правозастосовну діяльність в її загальному масштабі. Тому вона повинна розглядатися та розвиватися як дисципліна методологічного рівня, у нерозривному зв'язку з методологією права, теорією судових доказів та судовою експертизою. Спеціальна методологія криміналістики повинна розглядатися у рівневій структурі загальнонаукового знання як одна з її спеціалізованих підсистем. Це забезпечить розгляд методології не як простої сукупності методів, а як системи взаємопов'язаних, ієрархічно супідрядних, функціонально змістовних рівнів, на кожному з яких вирішується цілком визначене коло дослідницьких завдань [9, с. 14–15].

Окрім того, у наукових джерелах акцентується увага на методологічному значенні криміналістичної техніки для іншого, більш нижчого рівня методології окремих криміналістичних досліджень. Наприклад, О. Шляхов зазначає, що загальноприйнятим є уявлення, відповідно до якого криміналістика і, зокрема, криміналістична техніка є

науковою методологічною основою криміналістичної експертизи [13, с. 6]. Важко не погодитись з таким узагальненням, оскільки методологія криміналістичної техніки в цілому та окремих її частин зумовлює методи та методики конкретних техніко-криміналістичних досліджень.

У зв'язку з цим методологію криміналістичної техніки, криміналістичної тактики, криміналістичної методики як методологію окремих частин криміналістики можна віднести до конкретно-наукового рівня методології. Цей рівень впливає із загальнонаукового рівня методології та містить методологію криміналістики та судової експертизи.

У криміналістичній науці також виокремлюється методологія криміналістичної експертизи як різновид судових експертиз. Стосовно цього питання необхідно зауважити, що методологія криміналістичної експертизи має ґрунтуватися на філософському та загальнонауковому рівнях методології. Водночас методологія криміналістичної експертизи є частиною методології криміналістики і разом з нею є на одному методологічному рівні – конкретно- науковому.

Конкретно-галузева методологія є методологією галузей спеціальних криміналістичних знань, зокрема методологією дактилоскопії, трасології, балістики, одорології, габітології, криміналістичного дослідження письма тощо. Конкретно-галузева методологія збігається з методологією окремих частин криміналістичної техніки.

Конкретно-галузева методологія є методологічним підґрунтям для здійснення конкретного техніко-криміналістичного дослідження – пошуку, огляду, попереднього дослідження, перевірки за криміналістичним обліком, криміналістичної експертизи. Для проведення одного з останніх суб'єкт з арсеналу методології галузей спеціальних криміналістичних знань вибирає конкретні методи, потрібні для дослідження конкретного об'єкта в межах певного техніко-криміналістичного дослідження. Наприклад, якщо такі техніко-криміналістичні дослідження, як пошук або огляд, спрямовані на виявлення, вивчення та фіксування відбитків пальців рук або слідів ніг, транспортного засобу, то з методології галузей спеціальних криміналістичних знань виокремлюються та застосовуються методи, що є властивими для методології дактилоскопії та трасології. У разі проведення попереднього дослідження на місці події, пов'язаного з виявленими слідами застосування вогнепальної зброї, з методології галузей спеціальних криміналістичних знань виділяються окремі методи балістики та застосовуються в цьому техніко-криміналістичному дослідженні. Аналогічна ситуація конкретизації конкретно-галузевої методології відбувається в разі проведення відповідних криміналістичних обліків та криміналістичних експертиз. Залежно від матеріального об'єкта, що планується вивчити, дослідити, визначаються конкретні методи для здійснення вказаних техніко-криміналістичних досліджень.

Інакше кажучи, конкретно-галузева методологія ще більш деталізується у конкретні методи та методики під час дослідження конкретного об'єкта в процесі проведення техніко-криміналістичного дослідження.

Останній рівень методології утворюють методика і техніка дослідження, тобто набір процедур, що забезпечують отримання єдиного та достовірного емпіричного матеріалу та його первісну обробку, після реалізації яких він може включатися в масив наявного знання. Це рівень високоспеціалізованого методологічного знання [14, с. 95]. Конкретні методи і методики вивчення певного об'єкта в межах конкретного техніко-криміналістичного дослідження створюють спеціалізований та деталізований рівень методології. Застосування цієї методології під час здійснення конкретних техніко-криміналістичних досліджень є наслідком одержання достовірної інформації про обставини вчиненого кримінального правопорушення.

Отже, на нашу думку, можна виокремити такі рівні методології техніко-криміналістичних досліджень: філософський, загальнонауковий, конкретно- науковий, конкретно-галузевий та окремого техніко-криміналістичного дослідження.

Кожен з вказаних рівнів методології містить систему принципів, методів та категоріально-понятійний апарат. Зміст елементів одного методологічного рівня є методологічною основою для елементів іншого методологічного рівня. Причому методологічним фундаментом є зміст філософського рівня методології, на який становиться загальнонаукова методологія. Остання і є методологічним підґрунтям для конкретно-наукового рівня методології, на якому тримається конкретна галузева

методологія. Вона визначає конкретні методи та методики проведення певного техніко-криміналістичного дослідження.

Зазначену багаторівневу методологію можна подати у вигляді «методологічного трикутника», який по вертикалі розділений на три рівні частини, а по горизонталі на п'ять рівних частин. Вертикальними частинами є принципи, методи та категоріально-понятійний апарат, а вертикальними частинами є рівні методології: філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий, конкретно галузевий, та окремого техніко-криміналістичного дослідження (рис. 1).

Рис. 1. Рівні методології криміналістичних (техніко-криміналістичних) досліджень

Треба відмітити, що перші три рівні методології є однаковими для усіх техніко-криміналістичних досліджень. Інші ж ґрунтуються на філософському, загальнонауковому та конкретно-науковому методологічних рівнях. Лише на четвертому рівні методологія підлягає диференціації залежно від конкретного об'єкта, що потребує вивчення під час реалізації конкретного техніко-криміналістичного дослідження.

В. С. Зеленецький справедливо зазначає, що, незважаючи на те що в конкретному дослідженні застосовується обмежена кількість методів, усі три рівні методології реалізуються сумісно, одночасно, тобто комплексно. Причому немає значення, чи застосовуються в процесі пізнання та боротьби зі злочинністю декілька методів або лише один. Сумісне, комплексне і одночасне використання всіх рівнів методології у конкретному дослідженні визначається не кількістю методів, а специфікою взаємозв'язку різних рівнів методології у процесі наукового пізнання або безпосередньо практичної діяльності. При цьому не має значення рівень застосованого методу – загальний, регіональний або конкретний. Кожен з методів, представляючи у дослідженні відповідний рівень методології, застосовується за правилами конкретної методики і, безумовно, на основі всезагального діалектичного методу. Отже, на думку автора, повинно йти про втілення у кожному науковому дослідженні особливої методологічної тріади установок, що відрізняються від методологічної тріади установок в іншому дослідженні лише специфікою застосованого методу та методики, яка йому відповідає [3, с. 413].

Така методологічна тріада установок є характерною і для методології техніко-криміналістичних досліджень. Перших три її методологічних рівні є загальними та використовуються сумісно та комплексно. Однаковість методології перших трьох рівнів якраз підтверджує технологічний характер єдиного процесу техніко-криміналістичних досліджень. Усі техніко-криміналістичні дослідження мають єдину методологічну основу – філософську, загальнонаукову та конкретно-наукову методологію.

Висновки. Отже, методологія криміналістичних (техніко-криміналістичних) досліджень – це вчення (система ідей, принципів, теорій, парадигм, концепцій, категоріально-понятійний апарат) про методи техніко-криміналістичного дослідження та сукупність техніко-криміналістичних інструментів (підходів, прийомів, методів, способів, засобів) вивчення матеріальних об'єктів з метою отримання орієнтувальної або доказової інформації про обставини вчинення кримінального правопорушення.

До складу методології техніко-криміналістичних досліджень входять п'ять послідовних рівнів: 1) філософський; 2) загальнонауковий; 3) конкретно-науковий (криміналістика, судова експертологія); 4) конкретно-галузевий; 5) методи та методики конкретного техніко-криміналістичного дослідження. Перші три рівні є загальними для всіх різновидів техніко-криміналістичних досліджень, четвертий рівень є загальним для

всіх досліджень у межах конкретного різновиду техніко-криміналістичних досліджень, п'ятий – рівень безпосереднього дослідження. Загальність перших трьох рівнів для всіх різновидів техніко-криміналістичних досліджень є одним із факторів обґрунтування технології досліджень цієї категорії.

Список використаних джерел

1. Літвінова О. В. Сутність основних понять теорії судової експертизи: методу та методології. *Криміналістика і судова експертиза*. 2016. Вип. 61. С. 70–80.
2. Винберг А. И., Малаховская Н. Т. Судебная экспертология (общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз) : учеб. пособие. Волгоград : НИИРИО ВСШ МВД СССР, 1978. 182 с.
3. Зеленецкий В. С. Свод монографических работ новой научной направленности. Киев : Истина, 2012. 776 с.
4. Аверьянова Т. В. Судебная экспертиза: курс общей теории. Москва : Норма, 2009. 480 с.
5. Оніщенко Н. М. Методологія теорії держави і права (деякі аспекти розгляду). *Держава і право. Серія : Юридичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 3–20.
6. Сапун А. П. Роль общей теории советской криминалистики в развитии теоретических основ криминалистической экспертизы. *Криминалистическая и судебная экспертиза*. 1971. № 8. С. 113–116.
7. Ієрусалімов І. О. Методологія теорії криміналістичного забезпечення слідчої діяльності. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.)* : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 217–219.
8. Лозовский Д. Н. К дискуссии о соотношении категорий «метод» и «методология» в криминалистике. *Социально-политические науки*. 2012. № 4. С. 71–72.
9. Колдин В. Я. Актуальные проблемы методологии криминалистики и судебной экспертизы. *Теория и практика судебной экспертизы*. 2011. № 1 (21). С. 12–18.
10. Клименко Н. І. Судова експертологія : курс лекцій : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 528 с.
11. Сімакова-Єфремян Е. Б. Загальна теорія судової експертизи як основа методології проведення комплексних судово-експертних досліджень. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 3 (46). С. 225–235.
12. Коновалова В. О. Проблеми методології галузевих наук (кримінальне право, кримінально-процесуальне право, криміналістика, судова експертиза). *Право та інновації*. 2015. № 4. С. 58–64.
13. Шляхов А. Р. Научные основы криминалистической экспертизы. *Современные тенденции развития судебной экспертизы вещественных доказательств и пути внедрения новых физических, химических и биологических методов исследования в экспертную практику : материалы Всесоюз. науч. конф.* : в 2 ч. Москва : ВНИИ судебных экспертиз, 1972. Ч. 1 : Теоретические, процессуальные и организационные проблемы судебной экспертизы. С. 5–10.
14. Плесовских Ю. Г. Судебно-экспертное исследование: правовые, теоретические, методологические и информационные основы производства : монограф. Москва : Издательская группа «Юрист», 2008. 239 с.

Надійшла до редакції 09.12.2021

References

1. Litvinova, O. V. (2016) Sutnist' osnovnykh ponyat' teoriyi sudovoyi ekspertyzy: metodu ta metodolohiyi [The essence of the basic concepts of the theory of forensic science: method and methodology]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*. Issue 61, pp. 70–80. [in Ukr.].
2. Vinberh, A. I., Malakhovskaya, N. T. (1978) Sudebnaya ékspertologiya (obshcheteoreticheskiye i metodologicheskkiye problemy sudebnykh ékspertiz) [Forensic expertise (general theoretical and methodological problems of forensic examinations)] : ucheb. posobiye. Volgograd : NIIRIO VSSH MVD SSSR, 182 p. [in Russ.].
3. Zelenetsky, V. S. (2012) Svod monograficheskikh rabot novoy nauchnoy napravlenosti [NIIRIO VSSH MVD SSSR]. Kyiv : Istyna, 776 p. [in Russ.].
4. Aver'yanova, T. V. (2009) Sudebnaya ékspertiza: kurs obshchey teorii [Forensic examination: a course of general theory]. Moscow : Norma, 480 p. [in Russ.].
5. Onishchenko, N. M. (2016) Metodolohiya teoriyi derzhavy i prava (deyaki aspekty rozhlyadu) [Methodology of the theory of state and law (some aspects of consideration)]. *Derzhava i pravo. Seriya : Yurydychni nauky*. Issue 71, pp. 3–20. [in Ukr.].
6. Sapun, A. P. (1971) Rol' obshchey teorii sovetskoy kriminalistiki v razvitii teoreticheskikh osnov kriminalisticheskoy ékspertizy [The role of the general theory of Soviet criminology in the development of the theoretical foundations of forensic examination]. *Kriminalisticheskaya i sudebnaya ékspertiza*. № 8, pp. 113–116. [in Russ.].
7. Iyerusalymov, I. O. (2017) Metodolohiya teoriyi kryminalistychnoho zabezpechennya slidchoyi

diyali'nosti [Methodology of the theory of forensic support of investigative activities]. *Aktual'ni pytan'nya kryminal'noho protsesu, kryminalistyky ta sudovoyi ekspertyzy : materialy mizhvidom. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 24 lystop. 2017 r.)* : u 2 ch. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav, Part 1, pp. 217–219. [in Ukr.].

8. Lozovskiy, D. N. (2012) K diskussii o sootnoshenii katehorii «metod» i «metodologiya» v kriminalistike [To the discussion of the relationship between the categories of «method» and «methodology» in criminalistics]. *Sotsyal'no-politicheskiye nauki*. № 4, pp.71–72. [in Russ.].

9. Koldin, V. Ya. (2011) Aktual'nyye problemy metodologii kriminalistiki i sudebnoy ékspertyzy [Actual problems of methodology of forensic science and judicial examination]. *Teoriya i praktika sudebnoy ékspertyzy*. № 1 (21), pp. 12–18. [in Russ.].

10. Klymenko, N. I. (2007) Sudova ekspertolohiya [Forensic expertise] : kurs lektsiy : navch. posib. dlya stud. yuryd. spets. vyshch. navch. zakl. Kyiv : Vydavnychyy Dim «In Yure», 528 p. [in Ukr.].

11. Simakova-Yefremyan, E. B. (2006) Zahal'na teoriya sudovoyi ekspertyzy yak osnova metodolohiyi provedennya kompleksnykh sudovo-ekspertnykh doslidzhen' [General theory of forensic examination as a basis for the methodology of complex forensic research]. *Visnyk Akademiyi pravovykh nauk Ukrayiny*. № 3 (46), pp. 225–235. [in Ukr.].

12. Konovalova, V. O. (2015) Problemy metodolohiyi haluzevykh nauk (kryminal'ne pravo, kryminal'no-protseusual'ne pravo, kryminalistyka, sudova ekspertyza) [Problems of methodology of branch sciences (criminal law, criminal procedural law, forensic sciences, judicial examination)]. *Pravo ta innovatsiyi*. № 4, pp. 58–64. [in Ukr.].

13. Shlyakhov, A. R. (1972) Nauchnyye osnovy kriminalisticheskoy ékspertyzy [Scientific foundations of forensic examination]. *Sovremennyye tendentsyi razvitiya sudebnoy ékspertyzy veshchestvennykh dokazatel'stv i puti vnedreniya novykh fizicheskikh, khimicheskikh i biologicheskikh metodov issledovaniya v ékspertnyuyu praktiku : materialy Vsesoyuz. nauch. konf. : v 2 ch. Moscow : VNII sudebnykh ékspertiz, Part 1 : Teoreticheskiye, protsessual'nyye i organizatsyonnyye problemy sudebnoy ékspertyzy*, pp. 5–10. [in Russ.].

14. Plesovskikh, Yu. G. Sudebno-ékspertnoye issledovaniye: pravovyye, teoreticheskiye, metodologicheskyye i informatsyonnyye osnovy proizvodstva [Forensic research: legal, theoretical, methodological and information bases of production] : monograf. Moscow : Izdatel'skaya gruppa «Yurist», 2008. 239 p. [in Russ.].

ABSTRACT

Vitalii Areshonkov. Methodology of forensic research in the investigation of criminal offenses. The article considers one of the important issues for the theory of criminalistics and forensic expertise – the methodology of research conducted in the investigation of criminal offenses to obtain indicative and evidentiary information. It emphasizes that the concept of «methodology» in criminalistics and forensic expertise, in contrast to the concepts of «technique» and «method», today has no clear boundaries and unambiguous meaning.

Based on the development of scientific views on general ideas on the methodology of science and methodology in forensics, forensic expertise formulated the concept of forensic (technical forensic) research, which should be understood as the doctrine of forensic research methods and a set of forensic tools for studying forensic tools, projects in order to obtain indicative or evidentiary information about the circumstances of the criminal offense. It is also noted about the incorrectness of mixing the theory and methodology of research, as these categories have different content and load.

Accordingly, these categories should be used to denote various phenomena. In addition, five levels of methodology of forensic research (philosophical, general scientific, specific-scientific, specific-branch and level of methods and techniques of specific research) are identified, and the content of each of them is revealed. It was also concluded that the first three levels of methodology are the same for all forensic research, and only at the fourth level the methodology is subject to differentiation depending on the specific object that needs to be studied during the implementation of a specific forensic study. Accordingly, the generality of the first three levels for all types of forensic research is one of the factors justifying the technology of research in this category.

Keywords: forensic technique, forensic expertise, forensic research, research methodology, method of research.